

Wojciech Fusek

Jerzy Porębski

LÉKAŘI NA HORÁCH

NEVIDITELNÍ HRDINOVÉ

xyz

Lékaři na horách: neviditelní hrdinové

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.xyz.cz
www.albatrosmedia.cz

xyz

Wojciech Fusek, Jerzy Porębski
Lékaři na horách: neviditelní hrdinové – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2021

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Wojciech Fusek

Jerzy Porębski

LÉKAŘI
NA HORÁCH
NEVIDITELNÍ HRDINOVÉ

xyz

OBSAH

NEMOCNICE NA SVAZÍCH ČO OJU	11
TROCHA HISTORIE – JEN TAK	31
Když všechno bylo poprvé	37
Její Veličenstvo výška	45
... a lékaři pohlédli vzhůru	49
Jako ve válce i na horách jsou třeba chirurgové	51
Rozvoj vysokohorské medicíny	57
ŠPITÁL NA CESTÁCH	65
První polský lékař v Himálaji	70
Jak se léčí nosiči	75
Pijavice, hlísti, jakožto i jiní červi	79
KDE, S KÝM A ZA KOLIK	83
Protože bílé myši jsou drahé...	85
Když odvaha nestačí	98
O doktorech a primadonách	101
Copak se něco může stát?	104
V korzetu na Lhotse	108
Cesta na cvičišťe	115
Kolik váží zdraví?	116

TERAPEUT, ZPOVĚDNÍK A HOROLEZEC – PROSTĚ DOKTOR	129
Batoch plný zkušeností	133
Vyslechnout, porozumět, pomoci	137
Já, obyčejný doktor	143
CO S VOLNÝM ČASEM	145
Není lepší dezinfikovat zevnitř?	148
Podivný případ doktora Čuně	157
NEMOCI NAD MRAKY	161
... jinak započne srdce hlasitě tlouci	167
Výše, déle, hustěji	170
Švýcarský experiment s yettim	179
Kukuczkuv boj s výškou	183
Kančendženga! Kdo[si to] zavinil?	187
Lékaři proti výšce	190
Smrt může přijít ve spánku	194
Na pomoc Tchajwancům	201
Když zůstaneš, zemřeš	204
Výšky je třeba se bát	208
Jezírko zvratků	211
Pší jeskyně ve stanu	213
SEX A VŮBEC TYHLE VĚCI	215
Kam chodí i císařpán pěšky	216
Osud brejlouna	221
KDYŽ SE CHCEŠ DOSTAT ZASE DOLŮ	223
Operace nad mraky	223
Nejdelší „jízda“ jeho života	228
Pustelník – záchranář himálajský	234
Když ptáčka lapají...	240
Intermezzo pro vědu – v Himálaji jako v Zakopaném na náměstí	242

Na co se hodí pletací jehlice	246
Jak to bylo s Žurkovými vředy a tou propastí	247
Urgent pod nebesy	254
Let plný hrůzy	260
CO JE NA DRUHÉ STRANĚ	269
Holistická podpora	271
JSOU HOROLEZCI SNAD ŠÍLENÍ?	277
Ten třetí, tajemný	278
Něco na té astenii je	284
NEŘÍKEJTE, ŽE „NEZOBOU“!	293
Kde končí profylaxe... a začíná doping	295
Dex, zkratka dex	302
NEJOBĹBENĚJŠÍ ZIMNÍ ATRAKCE	307
Proč jsou prsty nepodstatné	310
Bylo třeba se narodit ve správný čas	312
Na, puťa, puťa, puťa... Dobré prstíčky!	315
Jak se nejlépe ochránit	316
Adaptace, která skončila amputací	320
Kdy zima zabíjí	326
VÁHA SMRTI	331
Ostatky jako milníky podél cest	342
Ti, kteří stojí nad hrobem	344
VIRTUÁLNÍ LÉKAŘ	351
ČESYNEK	361
PODĚKOVÁNÍ	367
FOTOGRAFIE	370
ZDROJE	371

MOTTO

Je snad horolezectví nevléčitelná choroba?

Ano. Štít hory je jako magnet, táhne tě k sobě, musíš ho zdolat.

Wanda Rutkiewiczová, horolezkyně

NEMOCNICE NA SVAZÍCH ČO OJU

„Musíš mi pomoci, jinak je po mně...“ Ve stanu krčícím se v temnotě noci bylo slyšet tlumený šepot. „Musíš mně dostat ven ten vzduch, protože se mi jinak zhrouť plíce.“

O pomoc prosil Marek Roslan, lékař polské výpravy usilující o výstup na osmitisícovku Čo Oju. Jeho společníkem byl Krzysztof Paul, odborník na anatomii – bohužel ale „anatomii“ lodí. Vzděláním byl totiž inženýr-loďař. O chirurgii měkkých tkání, tím spíše o pneumologii, nevěděl prakticky nic. Problém spočíval v tom, že v táboře II byl v současnou chvíli jedinou osobou, která mohla pomoci. Okamžitě zapálil svíčku. „Operační pole“ zalil jasný kruh světla, vidět v něm byla i šedivá Markovatvář, zkroucená bolestí.

Krzysztof vytáhl z lékárníčky věci, o které si Marek řekl. Injekcí provedl umrtvení oblasti hrudníku pod klíční kostí. Zatím to bylo jednoduché. To, co bylo opravdu těžké, měl pořád před sebou. Aby se dostal do prostoru, v němž se nacházejí plíce, musel dlouhou silnou jehlou probodnout kůži i poplicnici. První pokus se nezdařil. Chvěly se mu ruce. Jehla narazila na žebro a vyklouzla mu z prstů.

Ve stanu byla teplota pod nulou, Krzysztof ale cítil, jak ho v oku pálí pot. Zamrkal. Otřel si čelo hřbetem ruky, z níž před chvílí sundal tenkou rukavici. Mírně ohnutým ukazováčkem si promnul oční víčko.

Druhý pokus. Jehla pronikla jenom milimetr pod kůži.

Vraťme se o několik dní zpět. Psal se květen roku 1985. Expedice Trojměstského¹ vysokohorského klubu vedená Waclawem Otrębou probíhala bez problému. Cílem horolezců bylo dobýt horu Čo Oju (8201 metrů), která se nachází v hlavním himálajském masivu. Pro cestu na vrchol štítu se horolezci rozhodli použít trasu vedoucí podél východní strany jižní stěny osmitisícovky. Trasa byla nejprve velmi strmá, bylo zapotřebí prodrat se vzhůru asi osm set metrů dlouhou průrvou tvořenou ledem a sněhem. Následovala plošina, která se stala prostorem pro vybudování tábora I. Další profil trasy byl už o něco mírnější, a to až k hřebeni.

Počasí bylo dobré a parta horolezců dobře seštraná. Tvořilo ji čtrnáct mužů, mezi nimi i dva Američané, kteří měli vlastní plány. Chtěli vystoupit na blízký Ngozumpa Kang I² (7806 metrů). Oba tábory se podařilo bez problémů vybudovat. Nic se nezdálo nasvědčovat tomu, že by se mohlo něco pokazit – to ale obvykle věští jenom to, že pořádný průšvih užuž přešlapuje před stanem a chystá se vtrhnout dovnitř.

Ve výpravě byli původně dva lékaři. Waldemar Kluszczyński šéfoval nemocnici ve Wejherowu. Marek Roslan, zkušený horolezec, byl jeho podřízený. Specializací byli oba urologové. Mít v týmu hned dva lékaře, to je pro expedici výhra v loterii. V případě, že je zapotřebí lékařská pomoc, může se jeden doktor vypravit za horolezci nahoru a nemusí si lámat hlavu tím, že by základní tábor zůstal bez odborné péče. Bohužel v polovině naplánované doby musel Kluszczyński výpravu opustit a vrátit se do Polska. Roslan zůstal sám.

Pořád to ale nepředstavovalo žádný problém. Opravdu?

Došlo k tomu 14. května v jednom z vyšších táborů. Bogusław Czerniawski, povoláním zeměměřič, který se v budoucnosti stane úspěšným obchodníkem s rybářskými potřebami, probudil svého kolegu Michała Kochańczyka. Vnitřek stanu se už začínal jasnit počínajícím

¹ Trojměstí, polsky Trójmiasto, je souhrnné označení aglomerace tvořené Gdaňskem, Sopotem a Gdyní. Poznámka překladatele.

² Též Ngojumba Kang I, nebo Ngojumba Ri. Roku 2013 oznámila nepálská vláda záměr přejmenovat horu na Tenzingův štít na počest Tenzinga Norgaye, který roku 1953 doprovázel novozélandského horolezce Edmunda Hillaryho při jeho dobytí Mount Everestu. Poznámka překladatele.

svítáním, takže se daly rozpoznat fantastické obrysy nacpaných spacích pytlů. Horolezci v Himálaji používají spací pytle jako prostor pro uchování všeho, co je třeba zahřát teplem vlastního těla, protože jinak by to zmrzlo na kost: boty, vysílačku, lékárničku, termosku s pitím, ale i drobnosti, jako jsou čokoláda, baterky a náhradní baterie do čelovek, fotoaparátů a radiotelefonů. A kromě toho všeho tam schovávají i láhev na moč. To je důležité. Jednak jim to umožňuje se v noci vymočit, aniž by vylézali ze stanu, jednak jim láhev po nějakou dobu slouží jako termofor.

Spánek v takovém nacpaném spacáku ale připomíná odpočinek v bubnu pračky. Pokud se horolezec chce v noci převalit, vyvolá tím zemětřesení, které všechno to, co ve spacáku má, uvede do pohybu. Zatím ale ještě nikdo nic lepšího pro spánek v nocích, kdy teplota klesá hluboko pod nulu, nevymyslel.

Pod zády má horolezec svazky lan, prázdné batohy, obaly od spacáku i stanu, na tom všem jsou natažené karimatky. Všechno pro to, aby to tělo izolovalo od sněhu. Veškerý ten nepořádek je ale v průběhu noci „vytlačován“ do stran, jak se člověk převaluje a hledá si pozici, v níž by se mu podařilo nerušené spát více než jenom pár minut v kuse. Pokud by se to porovnálo s tím, jak je člověk zvyklý spát „tam dole“, je to vždycky těsné, nepohodlné a je tam zima. Jako by se pokoušel vyspat se v „maluchu“, Fiatu 126, odstaveném na parkovišti. Pokud by se ale pro ocenění kvality noclehu v těchto podmínkách použily himálajské standardy, bylo by to na úrovni dvouhvězdičkového hotelu. Bogusław Czerniawski měl teď ale větší problém než hodnotit kvalitu noclehu.

„Michałe, do prdele, bolí mě oči.“

Opravdu. Měl je oteklé a zarudlé, dalo se to ale jenom těžko posoudit, protože se mu při pokusu posvítit do nich baterkou samy okamžitě zavíraly.

Kochańczyk byl zkušený horolezec, jachtař a cestovatel. Okamžitě se natáhl pro lékárničku. Vytáhl odtamtud floxal, používaný při bakteriálních zánětech očí. Z dávkovače nakapal přípravek kamarádovi

do spojivkového vaku. Kapku po kapce. Aspoň to tak plánoval, ale do krve rozpraskané a zrohovatělou kůží pokryté konečky prstů mu to znemožnily. Pramínek ledové tekutiny vtekl do oka a odtud zamířil dolů po spánku.

Cituplné „kurrrrwa“ proniklo přes tenké stěny stanu a rozlehlo se po sněhem pokrytém úbočí. Nebylo to zdaleka poprvé, kdy zde měla ozvěna možnost toto mezi polskými horolezci velmi oblíbené slovo opakovat.

Poláci, kterých bylo v Himálaji vždycky plno, tu byli docela nedávno. Už dvanáctého února se dva horolezci ze Zakopaného – Maciej Berbeka a Maciej Pawlikowski – vyznamenali skvělým a náročným výstupem na vrchol. Ještě nikomu před nimi se to v zimě nepodařilo. O tři dny později jejich výkon zopakovali Jerzy Kukuczka a veterán polského himalaismu Andrzej „Dědek“ Heinrich, známý pod přezdívkou „Zyga“.

V době, kdy se účastníci této výpravy vedené legendárním vůdcem několika národních expedic Andrzejem Zawadou chystali k návratu do vlasti, vyráželi gdaňští horolezci z domova³. Psal se březen 1985 a Wybrzeże⁴ bylo vlhké, temné a větrné.

Ted' se tedy nacházeli ve výšce šest tisíc metrů nad mořem, okolo nich bylo vše bílé sněhem a ledem. Kochańczyk vyrobil z vaty a ob vazů obklady. Takové placky napuštěné silným čajem, které dal kamarádovi na oči a prosil ho přitom, aby zůstal bez hnutí ležet. Sám se pak pustil do práce s vařičem. Rozhodl se rozpustit sních a uvařit něco k pití. Práce na tom, prováděná ve stísněných prostorách stanu, mu zabrala tři hodiny. Sních se na vodu rozpouštěl nekonečně dlouho, nejdříve ho totiž bylo třeba ohřát na teplotu nula stupňů. Na to, aby naplnil plecháček vodou, bylo navíc třeba spousty sněhu. Naštěstí aspoň nebylo třeba čekat tak dlouho, než se voda začne vařit, pro-

³ Členy výpravy byli Waclaw Otręba (vedoucí), Krzysztof Paul, Michał Kochańczyk, Mirosław Gardzielewski, Marek Roslan (lékař), Waldemar Kluszczynski (lékař), Bogusław Czerniawski, Jacek Jezierski, Piotr Jankowiak, Karol Sopicki a dva Američané – Richard Wilcox a Mark Richey.

⁴ Doslova pobřeží, v polštině se ale tímto termínem často označuje právě Trojměstí Gdaňsku, Gdyně a Sopotu. Poznámka překladatele.

tože var v tak vysokých výškách nastává při nižších teplotách než sto stupňů Celsia⁵.

Čaj rychle chladl, bylo možné ho pít i bez foukání. Po návratu do světa tam dole se lidem občas stává, že si opaří ústa, protože si přivykli na „chladnější“ vařící vodu.

Ve velkých výškách a při nízkém tlaku člověku zabere spoustu času nejenom vaření, oblékání a chuze, ale i myšlení. Dole by se člověk stihl umýt, posnídat a vypravit se do práce, nahoře se ale po celou tu dobu bude zabývat pouze tím, že se obuje a připne si mačky.

„Musíš být trpělivý,“ bylo slyšet ve stanu, jak horolezec svého postiženého kamaráda uklidňuje. „Nějakou chvíli to potrvá, než léky zaberou.“

Oči ale Czerniawského trápily stále více. Nakonec z něho vypadlo, že během několikahodinového výstupu zasněženým korytem předchozího dne neměl na očích sluneční brýle. Nechtělo se mu ztrácet čas jejich hledáním ve vnitřní kapse batohu a potom při strmém výstupu už nenašel místo, kde by bylo bezpečné si batoh sundávat a hledat v něm. Navíc věřil tomu, že sluníčko, které nemělo tolik sil, aby prozářilo příkrov mraků, mu nemůže ublížit. To vysvětlovalo, co stálo za chybou, která ho měla stát tak moc. Za to, aby se dostal co nejrychleji do „dvojky“,⁶ zaplatil problémy se zrakem a ztrátou několika dnů, kdy se nemohl pohnout. Ne, pro vysokohorské horolezectví nestačí mít velké plíce, silné svaly a odvalu. Důležitější je taktika a zdravý rozum. Čím výše se člověk dostane, čím je kolem něho chladněji, tím důležitější je, jaké má zkušenosti. Bez odvahy to ale samozřejmě taky nejde.

Hrozila zde i jiná diagnóza. Nemuselo jít o banální zánět spojivek, ale o sněžnou slepotu – masivní zánět spojivek v kombinaci se zánětem rohovky. Ke sněžné slepotě dochází vlivem ultrafialového záření. V horách je to záření intenzivnější, protože s každým tisícem výškových metrů

⁵ Na Everestu ve výšce 8848 metrů voda vře již při teplotě 68 stupňů a v základových táborech pod osmitisícovkami při teplotě 75–80 stupňů.

⁶ Druhý postupový tábor.

vzrůstá o osm až deset procent. Vše navíc posiluje sněhová vrstva, fungující jako gigantické zrcadlo, které odráží až osmdesát procent slunečních paprsků. Lidé často zapomínají na to, že na horách proniká toto záření i přes clonu mraků a opaluje nás po celou dobu. A to leckdy velmi intenzivně.

Problémy s očima se jevily čím dál tím vážněji, nutná byla konzultace s lékařem. Lidé dole se navíc museli dozvědět, že „dvojka“ se „zasekla“. A lékař musel rozhodnout, co dál. A jak dlouho to bude trvat.

Varič už šlehal plameny hned u východu ze stanu. Kochańczyk se opatrně posunul, aby plecháček plný sněhu nepřevrhl, a vytáhl ze spacáku radiotelefon.

„Haló, základno, haló, základno. Základno! Slyšíte mě?“

Zarachotilo to a ozval se Marek Roslan. Nebylo nic divného, že v době, kdy jsou členové výpravy „tam nahoře“, sedí lékař u telefonu.

„Slyšíme, slyšíme. Co se tam děje?“

Po popisu příznaků potvrdil diagnózu a doporučil další kapání do očí, vždy po šesti hodinách, obklady a pobyt v temnu.

„Natáhni mu přes kukadla čepici a zapamatujte si: na tyhle věci platí hlavně trpělivost. Můžeš mu dát ibuprofen nebo i nějaký silnější opiát [tramadol], kdyby kvičel, že ho to moc bolí. Ale vyléčit to dokáže jenom čas.“

Doktor Roslan vůbec neuvažoval o tom, že by se měl ze základny vypravit nahoru. Nic víc by stejně udělat nemohl. Jeho přítomnost v postupovém táboře by neměla žádný smysl. Bogus by teď ze všeho nejvíce potřeboval ošetřovatelku nebo milující ženu, která by ho držela za ruku, podala by mu pití nebo přisunula mísu na to „druhé“. Protože tam ale nikdo takový nebyl, musel její roli zastoupit Kochańczyk.

Prohlídka očí postiženého muže by měla smysl až za několik dní, teprve pak se bude dát posoudit míra poškození rohovky. Obvykle sněžná slepota sama pomine, v těžkých případech, kdy slunce zářilo příliš intenzivně, nebo kdy byl postižený jeho záření vystaven příliš dlouho, musí pacient po zbytek života nosit tmavé brýle. Jen tak je schopen si zrak před příliš intenzivním světlem ochránit.

Dobrý příklad je Wojciech Jaruzelski, který v té době prakticky vládl Polsku. K trvalému poškození zraku u něho došlo počátkem čtyřicátých let, kdy byl internován na Sibiři.⁷ Přes to všechno, co zažil, se postupem času stal nejzásadovějším obráncem systému, který byl Polsku vnucen Sovětským svazem. Od 13. prosince 1981, tedy ode dne, kdy moc v zemi převzala armáda, se po všech polských zdech objevovaly karikatury tohoto generála a současně prvního tajemníka Polské sjednocené dělnické strany, jak se říkalo místní komunistické partaji. Neodmyslitelnou součástí těchto karikatur byly tmavé brýle na očích vojenského vůdce a nápisy „VRÁNA CHCÍPNE“⁸ nebo „TELEVIZE LŽE“.

Tady pod horou Čo Oju nikdo polské vládnoucí komunisty nepodpořoval, už jen kvůli těžkostem, jež horolezcům působili. Zadržovali jim pasy, předvolávali si je k výsledkům. Navíc muži, již dobývali himálajské velehory, byli povětšinou vzdělaní, znali historii, orientovali se v politické situaci ve světě. Věděli, jaké mají životní podmínky jejich kolegové horolezci ze Západu. Proti svým krajanům si ale přicházeli na úžasné peníze. Byli totiž jedni z těch, kteří se naučili využívat slabin systému. Zdrojem jejich pohádkových příjmů byly odměny za výškové práce pro státní podniky⁹. Kromě vysoké denní mzdy pro ně další zdroj příjmů představovaly astronomické náhrady za použité vybavení. A ředitelé platili, aniž by mrkli okem, protože jedinou alternativou bylo postavit lešení, což by bylo dražší a trvalo by to déle. A jestli horolezci ředitelům vraceli část svých příjmů jako „výpalné“? Jsou otázky, na něž nikdy nikdo, a to ani dnes, není ochoten odpovídat.

⁷ Po napadení Polska Německem 1. září 1939 zamířila rodina Jaruzelských na východ, po sovětské invazi 17. září 1939 odešla do Litvy (přestože zvažovala odchod na „bezpečnější“ území okupované Německem). Poté co byla Sovětským svazem okupovaná Litva, byla rodina internovaná na Sibiři. Roku 1943 se Wojciech Jaruzelski stal příslušníkem polské armády působící v SSSR. Po válce postupoval ve vojenské i civilní kariéře, do komunistické strany vstoupil roku 1947. V průběhu roku 1981 ve svých rukou soustředil nejvyšší polskou státní i politickou moc a v prosinci 1981 vyhlásil stanné právo, kterým se pokusil omezit činnost nezávislých polských odborů. Poznámka překladatele.

⁸ „WRONa skona“. Slovní hříčka, kdy se ke zkratce WRON, což byla Vojenská rada národní záchrany, která vedla Polsko po vyhlášení stanného práva, přidalo písmeno -a, takže vzniklo slovo wrona, tedy vrána. Poznámka překladatele.

⁹ Šlo mj. o nátěry komínů, opravárenské práce ve velkých výškách, instalace těsnění a odlučovačů. Horolezci podobné práce dělali zavěšen na laněch, takže nebylo nutno stavět lešení.

Pak tu byli další, takoví, kteří disponovali obchodním talentem. Ti byli schopni využít zastávek po cestě mezi Nepálem a Indií či Indií a Singapurem a vydělat si někdy až celoroční příjem promyšleným pašováním například elektroniky.

Po každé expedici navíc byli Poláci schopni velmi výhodně ještě v Káthmándú rozprodat vybavení výpravy. Museli tedy potom po každé sepsat protokol o tom, že o vše přišli kvůli lavině, případně že jim věci zapadly do ledovcové průrvy, či je ztratili za jiných dramatických okolností. V úzkých a ucpaných uličkách hlavního města Nepálu bylo pak možné na trhu koupit spousty stanů, spacích pytlů, lezeckých bot a vaříčů Made in Poland.

Všichni členové výprav se do Polska dále vraceli obtíženi exotickými oděvy pro manželky a milenky, sladkostmi pro děti a spoustou zboží, které bylo v Polsku naprosto nedostupné. Některým se takto podařilo skutečně zbohatnout. Indické oděvy či afghánské kožichy – to byl v Polsku výkřik módy, po kterém se mohli všichni utlouct.

Přesto mezi možnostmi, jež měli polští horolezci a jejich západní kolegové, zela propast. Když mohli a museli Poláci srovnávat rozpočty, jaké měli oni a jaké měli „westmeni“ (tak se slangově říkalo turistům ze západní Evropy, USA a Kanady), když porovnávali své a jejich vybavení, a když sledovali, jak bezstarostně k materiálním statkům se ti ze Západu chovají, nemohli se ubránit závisti.

Ryszard Gajewski, který o rok později¹⁰ znovu zamířil na Čo Oju, tentokrát jako vůdce výpravy, a který dostal zákaz vstupu do Nepálu, protože se pohyboval v oblastech, na něž se nevztahovala zaplacená licence, dodnes vzpomíná, jak šéf rakouské výpravy, který se provinil tímtéž, bez zaváhání zamířil do banky a odtud na ministerstvo, kde na dřevo vysázel deset tisíc dolarů pokuty. Výsledkem bylo okamžité zrušení pětiletého zákazu vstupu do země. Na něco takového nemohl Gajewski ani pomyslet. Deset tisíc dolarů zaplacených jako pokuta? Že by mohla existovat pokuta v takové výši, to si vůbec nedokázal

¹⁰ Výprava z roku 1986.

představit. A i kdyby si to představit dokázal, stejně by nevěděl, kde ty peníze sehnat.

Politika byla jedním z témat, která se v základním táboře probírala, ne ale příliš často. Každý věděl své, tak o čem se hádat, stejně se nedalo nic změnit. A byl tu i příklad takových lidí, jako byl Janusz Onyszkiewicz. Skvělý horolezec a nadšený aktivista „Solidarności“¹¹ se musel několikrát smířit s tím, že mu stát nevydal pas, takže do Himálaje se dostal jenom čas od času. A takový pohled ze stanu byl nejlepší lék na těžkou hlavu plnou úvah na téma, nakolik je přijatelné být konformní, a nejpříjemnější způsob úniku z šedivé a dusné atmosféry pomalu se rozpadajícího socialismu.

Přesně jak to předpověděl Roslan, třetího dne si už pohledu na tu krásu mohl začít užívat i Bogusław Czerniawski. Sněžná slepota polevila natolik, že se mohli dalšího rána s Kochańczykem vypravit dolů. Bylo už to zatraceně zapotřebí, protože izolace ve stanu podkopala sebevědomí jim oběma. „Oční krize“ byla zažehnána, zmatek spojený s odjezdem lékaře zapomenutý. Jako by všechno opět prozářilo slunce. A obnoveno bylo i spojení mezi oběma tábory.

„Šli jsme dolů. Pak jsem se podíval na jižní stěnu Čo Oju a... oněměl jsem,“ vzpomínal později Kochańczyk. „Takovou ukázky síly přírody jsem ještě nikdy v životě neviděl. Vypadalo to, jako by se najednou odtrhla polovina úbočí hory.“¹²

Dolů se valily stovky tisíc tun ledu, sněhu a kamení. Gigantická lavina, široká minimálně pět set metrů. Dokonce ani v Himálaji nebylo možné často vidět něco takového.

Marek Kochańczyk a Bogusław Czerniawski, který už byl skoro v pořádku, byli na své plošině v bezpečí. Sníh se valil dolů do údolí

¹¹ Janusz Onyszkiewicz – spolupracovník ilegálního vydavatelství Aneks a od roku 1979 člen protikomunistické organizace KOR. Jeden ze zakladatelů nezávislých odborů „Solidarność“ v oblasti Mazowsze. Mluvčí komise „Solidarności“. Účastník jednání u kulatého stolu mezi představiteli komunistické moci a opozicí. Za stanného práva internovaný.

¹² M. Kochańczyk: *Dwie wyprawy* (Dvě výpravy), rukopis.

úvalem asi kilometr pod nimi. Nad celý ledovec Ngozumba – až po Gokyo – se k nebi zvedl několik set metrů vysoký mrak. Horolezci se dostali do pozice sportovních fanoušků, kteří z tribuny přihlížejí výkonům svých favoritů na hrací ploše. A těmito favority byly sněžné jazyky řítící se do údolí. Jak tam tak ale stáli a dívali se, bylo jim čím dál jasnější, že tábor, do kterého měli dojít ještě před večerem, je ohrožený. A to zatraceně hodně. Dělat ale nemohli nic.

Díky rannímu rozhovoru vysílačkou věděli, že ve stanech „jednicky“ jsou Mirosław Gardzielewski, Karol Sopicki a Marek Roslan, jenž sem došel předchozího dne, protože byl zvědavý na stav pacienta, kterého ošetřoval zatím jenom na dálku. Když mrak zvířeného sněhu zakryl pohled na barevné tečky stanů, nahodili si Kochańczyk a Czerniawski zase batohy na záda a vyrazili co nejrychleji dolů. I tak jim ale mělo trvat několik hodin, než se ke kamarádům dostanou.

Na místě, kde měla být základna, našli jenom zničené zbytky stanů. Ze sněhu trčely polámané stanové tyče, všude bylo rozházené oblečení, karimatky, jídlo, lana a další horolezecká výbava. Vypadalo to, jako by do *táboriska*¹³ vtrhla celá tlupa méd'ů, kteří si pak ve stanech užili trochu té legrace. Uprostřed bitevního pole leželi přikrytí spacáky Marek Roslan a Karol Sopicki. Kochańczyk se pokusil druhého z nich kousek podnést, protože si všiml, že má nohy v břečce tvořené rozmoklým sněhem.

„Nehýbat,“ zamumlal Sopicki.

Kousek dál sténal doktor Roslan. Gardzielewského nebylo nikde vidět.

Nově příchozím brzy došlo, že za zničení tábora a potlučení jejich přátel nemohla sama lavina. Ta se nemohla tak daleko dostat. Kdyby tomu tak bylo, vše by pokrývala několik metrů silná vrstva sněhu, a ne jenom mírný poprašek. Mirek jím tedy nemohl být zasypaný, kam se ale poděl? Z kusých a nesouvislých odpovědí obou postižených se jim podařilo zrekonstruovat, k čemu zde došlo.

¹³ Slovenské označení tatranského kempu určeného pro horolezce.

Masa sněhu a ledu valící se z jižní stěny Čo Oju vyvolala tlakovou vlnu, podobnou té, jež doprovází výbuch jaderné pumy. Ta se stala horolezcům osudná.

Doktor nemohl uvěřit tomu, co se děje, takže vyšel před stan a pokusil se neuvěřitelnou scénu si vyfotografovat. A vtom udeřila tlaková vlna. Smýkla jím i oběma dalšími muži a odhodila je o několik desítek metrů dál. Strhla z nich čepice, brýle, dokonce i nezapnuté bundy. Potom se z nebe snesl sněhový poprašek, který je přikryl bílou vrstvou. Když se vše utišilo, když ustalo hvízdání ledových úlomků prorážejících vzduch, všichni z trojice byli schopni jediné myšlenky: PŘEŽIL JSEM TO!

Náraz tlakové vlny mrštil Karolem Sopickým na skálu, nacházející se třicet metrů za stany! Podle všeho měl zlomenou pánev, poraněnou hlavu a pochroumaná žebra. To byl důvod, proč se tak bránil tomu, aby se s ním hýbalo.

Marek Roslan, který dopadl levým bokem na velký balvan, cítil, jak ho bodá v hrudníku. Určitě měl polámaná žebra. Horší ale bylo to, že mu jejich úlomky probodly pohrudnici. Jako lékaři mu bylo jasné, že situace je vážná. Měl pneumotorax, v jehož důsledku se mohl udušit. Pomoci mu mohl jenom převoz do nižší polohy a rychlá asistence lékaře. Stejně jako Karol nebyl schopen pohybu.

Nejméně postiženým katastrofou se ukázal být Gardzielewski. Sice ho trochu pořezaly ledové úlomky a byl otřesený, rychle se ale zase vzpamatoval a pochopil, že je jediný, kdo může kamarádům pomoci. Uložil je na karimatky, které vytáhl z trosk zničených stanů. Přikryl je spacáky a potom bez ohledu na vlastní zranění zamířil dolů k základnímu táboru, aby informoval kolegy, co se stalo, a přivolal pomoc.

Tak tedy vypadala „scénérie po boji“, kterou uviděli Kochańczyk a Czerniawski. Jediné, co mohli udělat, bylo trochu zpříjemnit postiženým situaci, pokusit se vytvořit o něco pohodlnější podmínky. Postavit znovu stan – za použití úlomků stanových tyčí a tropika pocházejícího z jiného stanu.

Roslan jim byl schopen dát pokyny, jak mají jemu a Karolovi dávkovat analgetika. Moc jim jich nezbývalo.

Přišla noc. Brzy se ukázalo, že s Roslanem je to horší, než si mysleli! Lékař se začínal dusit. Pomohlo by mu, kdyby mu mohli dát dýchat koncentrovaný kyslík, což by částečně potlačilo důsledky pneumotoraxu. Kyslíkové láhve byly ale všechny v základním táboře. A stalo se, čeho se obávali. Gardziewski se nepostaral o to, aby záchranáři s sebou nějaké vzali nahoru. První dorazil ze základního tábora Krzysztof Paul, který donesl spací pytle, nový stan, jídlo a léky.

Kochańczyk a Czerniawski se proto rozhodli ještě v noci sestoupit dolů a postarat se o to, aby byl nahoru kyslík dodán co nejdříve. Paul, unavený po rychlém výstupu, zůstal s raněnými.

Sestup se ukázal být noční můrou. Nejenom, že byli oba unaveni, tlumily je prášky na spaní, které si vzali o dvě hodiny dříve, kdy neměli ani tušení, že ještě před východem slunce budou muset vyrazit na cestu. I přesto se jim už po čtyřech hodinách podařilo překonat postranní morénu a chvíli nato dorazili do cíle. Padli tam pouze na kuchaře, jmenoval se Mingma, a na spícího Gardziewského, který byl vyčerpaný sestupem a návalem emocí. Zbytek týmu byl nahoře nebo – tak jako druhý z lékařů – se už vracel do Polska. Někdo, nebyli se ale schopni domluvit, kdo to byl, prý běžel do vesnice pro pomoc.

„Mingma, dej nám pití a jídlo. Hodně,“ vyzvali kuchaře.

Zatímco Nepálec připravoval zásoby, záchranáři si do batohů naložili kyslíkové přístroje, přípravky proti bolesti, léky, které našli v táborové lékárnice, injekční stříkačky, které chtěl Roslan, a kari-matky, jimiž chtěli během transportu zraněné zakrýt. Doufali, že se je nějak podaří stáhnout dolů. S plnými batohy se pak tři hodiny po půlnoci vypravili na zpáteční cestu. Večeři dojídali za chůze. Na nohou v té době byli už prakticky třicet hodin v kuse. Nad ránem byli zpět v předsunutém táboře a u raněných.

„Krátce po našem odchodu se Markův stav hodně zhoršil,“ vyprávěl Michał Kochańczyk. „Vzduch mu stále více tlačil na plíci. Začínal

se mu dostávat pod kůži. Krk mu otekl, jako by to byl balon, a prakticky se srovnal s ramenem.“¹⁴

A tak, několik hodin před návratem záchranářů, uslyšel Krzysiek Paul ten v úvodu zmíněný dramatický šepot lékaře výpravy a musel se pokusit vbodnout mu podle jeho pokynů jehlu do prostoru plic. Když se mu to nepovedlo ani potřetí, sebral Roslan všechny síly, nastavil jehlu do polohy, jaká byla třeba, a zatlačil... jako samuraj zarážející si při rituální sebevraždě meč do těla.

Jehla vnikla hluboko.

Krzysiek teď podle pokynů lékaře-pacienta připojil kanylu a stříkačku a začal z hrudní dutiny odsávat vzduch. Vyčerpaný Marek měl jen tolik síly, aby mu řekl, že se cítí lépe, a usnul. Krzysztof už sám padal únavou, ale fungoval jako automat: nasál vzduch, odpojil stříkačku, vytlačil z ní vzduch a znovu ji připojil. Plynuly hodiny. Už pomalu začínalo svítat, když Marka probudila dušnost. Uviděl Krzyska se stříkačkou v ruce, ale s hlavou svěšenou na prsa. Usnul.

„Dědku, kurva, tahej dál, jinak tu chcípnu,“ zasténal.

Paul se okamžitě probral a znovu se pustil do práce. To trvalo až do rána, kdy se objevila pomoc ze základního tábora.

„Sestavili jsme kyslíkový přístroj a připojili k němu Marka. Bylo to možné jenom díky tomu, že před pár dny nás doktoři přinutili absolvovat školení, jak se s tím kyslíkem pracuje. Teď jsme vzdávali dík bohu za to, že jsme si prošli kurzem, který jsme považovali za zbytečnou buzeraci,“ přiznal později Kochańczyk.

Stačilo několik dávek kyslíku, aby Marek konečně klidně usnul. Vypadal jako muž, který se po několika hodinách v mučírně vrátil do své cely, a teď se nemůže toho blaha nabažít. Nyní se mohli věnovat druhému raněnému v táboře. Napumpovali ho analgetiky, pod nimiž prakticky celou noc prospal. Probudila ho až pomoc, která dorazila. Přikryli ho dalším spacákem, dali mu najíst a další léky, po nichž zase usnul.

Rytmus v táboře se po několik následujících hodin řídil systémem hlídek, jako na lodi. Muž, který měl službu, připojoval a odpojoval

¹⁴ Michał Kochańczyk, *Dwie wyprawy* (Dvě výpravy).

stříkačku a systematicky odsával z hrudníku raněného vzduch. Zbývajících pět se tísnilo ve stanu pro dva, lehce se opírali o jeho stěny a pospávali.

Případ záchrany života Marka Roslana připomíná zřejmě nejslavnější „autooperaci“ v dějinách výzkumných cest. Roku 1961 se jejím protagonistou stal Leonid Rogozov, ruský lékař arktické expedice. Sám si diagnostikoval zánět slepého střeva, a protože k dispozici nebyl nikdo jiný, kdo by mu mohl pomoci, chopil se skalpelu. Asistoval mu meteorolog, který držel zrcadlo, aby lékař viděl na operační pole. Přežil.

A jak to bylo dále s Roslanem a druhým raněným?

„Když donesli kyslík, moje šance na to, že to přežiju, značně vzrostly,“ vzpomínal po letech doktor. „I tak bych si na sebe ale moc velké peníze nevsadil.“

Opravdu. Nejprve bylo třeba se dostat z „jedničky“ do základního tábora a odtud pak pokračovat dlouhým několikadenním pochodem do „nížiny“, kde byla k dispozici nepálská zdravotnická infrastruktura. Ale jak to podniknout, když máte na krku kamaráda s jehlou zabodnutou do hrudníku a s polámanými žebry a dalšího, který má nejspíš zlomenou pánev?

Ale nemožné se stalo skutečností. Již následujícího dne uslyšeli holezci z hlubiny údolí pod sebou vrčení motoru.

„Vytáhl jsem oranžovou bundu a rozběhl jsem se na přistávací plochu,“ vzpomíná Kochańczyk. „Naslinil jsem si prst, abych zjistil, odkud vane vítr, a přesně, jak mně to radili kdysi kluci z TOPR¹⁵, jsem se postavil tak, aby mně foukal do zad.“¹⁶

¹⁵ Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, tedy Tatranská dobrovolná záchranná služba. Poznámka překladatele.

¹⁶ Michał Kochańczyk, *Dwie wyprawy* (Dvě výpravy).

A pak tam stál, jako živý ypsilon s rukama šikmo zdviženýma k nebi, a naváděl vrtulník na přistání. Ten se přiblížil, obletěl tábor, vteřinku zůstal viset nad Kochańczykem a pak k velkému rozčarování Poláků zase odletěl.

S tím se dalo počítat. Vrtulník Alouette III, jež Nepál tehdy užíval, měl problémy s přistáváním ve výškách nad 5700 metrů nad mořem. V řídkém vzduchu a při silnějším větru se listy rotoru neměly o co „opřít“. Pilot musel mít hodně zkušeností nebo odvahy na to, aby se v tak náročných podmínkách rozhodl vrtulník „zavěsit“ nad zemí nebo ho na tu zem přímo posadit.

Michał a Bogusław zůstali stát jako přimražení a z tváří Marka a Karola se dalo vyčíst zoufalství. Dívali se směrem ke skalnímu převisu, za nímž postupně zmizel nejprve trup, po něm i rotor.

Najednou se ale nad skálou vrtule znovu objevila, ozval se rachot, ničím nepřipomínající zpěv skřivánka¹⁷, a pak už se přihrnul celý vrtulník. Jeho pilot i přes to, že přistál, nevypnul motor.

Pilot nepřistál na místě, kam ho naváděl Kochańczyk. Vybral si výše položené místo na kamenitém ostrohu nad strmým srázem, aby mohl po startu ihned sklouznout do blízké propasti. Jeden z Nepálců vyskočil a zůstal stát u otevřených dveří. Kamarádi k němu nejdříve dověkli Karola. Ten, napumpovaný adrenalinem, léky proti bolesti a podpíraný v podpaždí, rychle vklouzl do kabiny vrtulníku, kde se svalil na záda.

Marek Roslan se mezitím s tváří zkřivenou bolestí potýkal s kyslíkovou aparaturou. Z hrudi si vytrhl hadičku na připojení stříkačky a z obličeje si serval kyslíkovou masku. Krzysiek mu mezitím zavázal boty a Bogusław vlekl k vrtulníku lahve s kyslíkem, aby se k němu mohl zraněný kolega na palubě zase připojit.

Všechno to trvalo strašně dlouho, situaci rozhodně neulehčoval sních zvržený rotorem vrtulníku. Pilot dramaticky gestikuloval, aby přinutil horolezce k vyšší rychlosti. Než se k němu Marek dověkl, odlepil se vrtulník od země, stočil se doprava, propadl se do propasti a odletěl.

¹⁷ Alouette znamená francouzsky skřivánek.

A znovu ta nejistota a sílící zoufalství, které bylo silou vůle třeba překonávat, aby člověk nepropadl apatii a nevzdal se.

Naštěstí se vrtulník znovu objevil ještě rychleji, než předtím zmizel. Znovu z něj vyskočil druhý pilot, sotva se stroj ližinami dotkl kamení a sněhu, ale za žádnou cenu se nechtěl odtrhnout ode dveří. Jednou nohou pořád stál na ližině, jako by se bál, že pokud by od vrtulníku poodešel na dva kroky, kolega by ho tam nechal a uletěl by.

Bogusław držel láhev s kyslíkem a těžce se vlekoucímu Markovi nemohl pomoci.

„Byl jsem vzteky bez sebe a nadával jsem, polsky i v několika dalších jazycích, ječel jsem na pilota, aby mně šel pomoci, než mně došlo, že s tím nemůžu počítat. Ten člověk tam vrtulník skutečně podpíral, aby se při nakládání nepřevrhl,“ pokračuje Kochańczyk. „Zoufale jsem se vzepjal, jako bych byl najednou obdařen nějakou nadlidskou silou, a podařilo se mně raněného strčit do kabiny.“¹⁸

Bogusław Czerniawski dovnitř vhodil láhev s kyslíkem. Ještě stihli doktorovi na obličej nasadit masku, bylo to ale v poslední chvíli. Nepálec už na nic nečekal a zavřel dveře. Zámek zaklapl v týž zlomek vteřiny, kdy se druhý pilot svalil na svou sedačku. A vrtulník už klouzal po ližinách z kamenitého ostrohu, aby se těsně nad horolezci tisknoucími se k zemi vrhl do údolí. Každý takový start z vysoko se nacházejícího letiště je působivá podívaná. Vrtulník nějakou dobu padá do údolí jako kámen a chvíli trvá, než vrtule rotoru zaberou a poskytnou mu potřebný vztlak. Přihlížející se v těch několika okamžicích nemohou ubránit pocitu, že přihlížejí katastrofě, protože se vrtulník zřítí.

„Byl jsem naštvaný sám na sebe, protože jsem se choval hnusně k těm pilotům, kteří museli strašně riskovat, když se uvolili pustit se do téhle záchrany,“ vybavuje si Kochańczyk.¹⁹

Vrtulník patřil nepálskému králi. Když se zkušený pilot dozvěděl, v jaké nadmořské výšce se nacházejí muži potřebující jeho pomoc, vyházel ze stroje všechno nepotřebné včetně termosky s čajem a sní-

¹⁸ Michał Kochańczyk, *Dwie wyprawy* (Dvě výpravy).

¹⁹ Tamtéž.

daně. Záchranná akce skončila úspěšně. Bylo tomu tak díky umu pilotů, ale také, a to možná hlavně, díky sebeovládání polských horolezců a lékařským schopnostem muže, který byl sám nejvíce zraněný.

Rychlý přesun raněného do nižších poloh se navíc ukázal být nejlepší léčbou pneumotoraxu.

To je něco, s čím se budeme v této knížce setkávat neustále. Stačí se vrátit do nížiny, kde je vyšší tlak vzduchu, a spousta problémů spojených s pobytem ve vysokých horách pomine. A naopak. Stačí se vypravit vysoko do hor, a projeví se choroby a problémy, o kterých člověk, jež jimi trpěl, neměl ani tušení.

Prohlídka Karola Sopického zjistila, že je pouze důkladně potlučený, pánev že zlomenou nemá. Stačilo několik dnů v klidu, a zraněný se mohl – nadopovaný prášky – vrátit linkovým letadlem domů.

Ještě k těm dnům klidu... Lékaři v Káthmándú se shodli na tom, že nedoporučují, aby zranění byli hospitalizováni. Lepší že by pro ně bylo, kdyby se vzpamatovávali někde, kde by bylo menší riziko infekce. Nepálská turistická agentura, která polské výpravě zajistila pobyt v zemi, proto nechala Poláky ubytovat v dobrém hotelu. A po dobu hospitalizace za nimi pravidelně docházel zástupce agentury a ošetřovatelka, která jim měnila obvazy a nosila léky a jídlo.

Tak tedy vypadala jedna z mnoha záchranných lékařských akcí, které bylo třeba při těch stovkách a stovkách cest polských výprav do nejvyšších hor planety uskutečnit. V tomto případě se příběh od těch ostatních lišil v tom, že jeho hlavní protagonisté – lékař a jeho pacient – byli jedna a tatáž osoba. Lékař zachraňoval a zachránil sám sebe.

Ve značně menším měřítku se něco podobného stalo roku 1980. I tehdy se musel lékař starat sám o sebe. Tentokrát šlo o doktora Piotra Kintopfa a ke všemu došlo pod Annapurnou.²⁰

²⁰ Annapurna, himálajský štít patřící do tzv. Koruny čtrnácti osmitisícovek. Je vysoká 8091 metrů. Stala se první dobytou osmitisícovkou – roku 1950 na ni vystoupili Francouzi Maurice Herzog a Louis Lachenal.

Společně se Zbigniewem Laskowským ho strhla sedmisetmetrová lavina. Laskowski měl vykloubené koleno a Kintopf měl poraněnou hlavu. Role lékaře se tentokrát ujal Marek Grochowski, který byl v základním táboře. Vyholil Kintopfovi vlasy a znecitlivil mu operační pole. A potom podle pokynů samotného raněného začal šít. Šlo mu to jako psovi pastva, i když on sám je spíše zastáncem teze, že to prostě dělal pořádně. Každopádně Kintopf začal ztrácet trpělivost, protože postupně vyprchával účinek anesteze. Poslední stehy už vydržel jenom se skřípením zubů.

Obvykle je úlohou lékařů mířit do hor za lezci, starat se o ně a nosit jim léky. Jsou to hrdinové týlu, profesionálové soustředění na své povinnosti a vzdávající se vlastních horolezeckých ambicí, aby mohli zajistit svým kamarádům pocit bezpečí. A ti se jim za to odměňovali úspěchy.

V osmdesátých a devadesátých letech byli Poláci v Himálaji avantgardou, mohli se pochlubit úspěchy, díky nimž se o himalaistech ze země nížin dozvěděl celý svět.

Marek Roslan se uzdravil. Působil mj. jako lékař u tragické výpravy na Mount Everest roku 1989, kdy nad sedlem Lho La v lavině zahynuli vůdce expedice a pokořitel štítu Eugeniusz Chrobak, legenda zlaté éry polského himalaismu „Zyga“ Heinrich a tři horolezci z o dekádu mladší generace, kteří přebírali jejich štafetový kolík: Mirosław „Falco“ Daśal, Waclaw Otręba, vůdce výpravy pod Čo Oju, a Mirosław Gardzielewski, tedy ten horolezec, jenž utrpěl v prvním táboře v důsledku úderu tlakové vlny nejlehčí zranění.

Následovala dobrodružná mezinárodní záchranná akce vedená Arturem Hajzerem, díky níž se podařilo dostat do základního tábora druhého pokořitele Mont Everestu a současně nejmladšího člena výpravy Andrzeje Marciniaka²¹, postiženého sněžnou slepotou.

²¹ Andrzej Marciniak zahynul roku 2009 ve Vysokých Tatrách, kde ho zavalil skalní blok. Bylo to při výstupu na Prostředný hrot, což vzhledem k jeho schopnostem měla být více méně banalita.

V současnosti Roslan pomáhá ve světě „tam dole“ kamarádům, kteří za roky strávené ve velehorách zaplatili zdravím. A lidé, již se zajímají o historii horolezectví, vědí, jaký je jeho podíl na realizaci plastiky známé jako „Koruna Himálaje“. Tato plastika je umístěná v Aleji sportovních hvězd ve Władysławowu. Vybudování tohoto pomníku inicioval právě Marek, který o tom přesvědčil Jerzyho Szczepankowského, předsedu Nadace Aleje sportovních hvězd. Autorem projektu je profesor Sławoj Ostrowski. Vlastní realizace se pak ujali Marzena a Jacek Bruzdowiczowi. Na slavnostní odhalení plastiky 28. června 2014 přicestoval k velkému překvapení všech Reinhold Messner, největší legenda himalaismu dvacátého století. Přítomnost tohoto italského Tyroláka na slavnosti byla jeho nepochybným projevením úcty kolegům pocházejícím z Tater.

Vlastní plastiku tvoří čtrnáct desek z červeného pískovce dovezeného ze Švédska. Každá deska symbolizuje jednu osmitisícovku. Pomník má připomínat úspěchy polského himalaismu.

Pokud by se o to doktor Marek Roslan nezasadil, „Koruna“ by nevznikla. A pokud by nebylo lékařů himálajských výprav, nebyly by úspěchy, které by si tento pomník zaslouhovaly.

TROCHA HISTORIE – JEN TAK

Než zamíříme s polskými lékaři do Himálaje, než se naučíme pravidlům aklimatizace, pojďme si chvíli zavzpomínat na to, jak lidé pronikali do světa svahů, průsmyků a vrcholů. Pro nás, lidi žijící v přesvědčení, že Evropa je pupek světa a začátek a konec všeho, začala historie člověka a hor uprostřed našeho kontinentu, tedy v Alpách.

Masa těchto hor se nachází v prostoru, kde se křižovaly životně důležité cesty pro další rozvoj naší židovsko-křesťanské kultury. Ne-li přímo v centru tohoto prostoru, na jeho okraji určitě. Cestu skrz hory razili pytláci, misionáři, tuláci a dokonce celé armády i s válečnými slony – to samozřejmě vzpomínáme na Hannibala roku 218 před Kristem. Hory lidem poskytovaly úkryt – nebo je zabíjely. Některé z dobyvatelů zastavily, jiné nechaly projít.

Lidé si kdysi mysleli, že hory jsou plné duchů a zlých sil, které rozhodnou o osudu toho, kdo se jimi pokouší projít. Proto tam také nechodili jen tak „zbůhdarma“, nepokoušeli se v nich usadit natrvalo. Přejít hor vyžadoval odvalu, vytrvalost a štěstí, takže se o něj pokoušeli jen nemnozí. Hory se staly místem, do něhož se uchýlovali vyhnanci. V průběhu času ale začalo přibývat informací, získaných díky nasbíraným zkušenostem, a lidé začali do hor pronikat stále hlouběji.

V Ötztalu tak bylo nalezeno zachovalé tělo neolitického muže, který přibližně 3000 let před Kristem vystoupal do výšky přes tři

tisíce metrů nad mořem. Nejspíš do hor utekl, aby se tak zachránil před nebezpečím, které mu hrozilo od jiných lidí.²²

Ötziho, protože tak se onomu tajemnému neznámému začalo říkat, ale těžko můžeme nazývat opravdovým alpinistou, přestože byl vybaven speciálním oděvem a dokonce měl i boty, v nichž se dalo tak vysoko v horách pohybovat. Díky studiu mumie jsme se ale dozvěděli mnohé o nemocech, jimiž lidé v oněch dávných dobách trpěli, a také o tom, jak dokázali přežívat v horách, jež pro ně musely představovat opravdovou výzvu.

Dnes má Ötzi vlastní muzeum a on sám je považován za jeden z největších archeologických objevů všech dob. Přesto ale nemůžeme o Alpách hovořit jako o místě, které si drží primát toho „prvního, v němž se provozoval horolezecký sport“, a to i přesto, že právě zde se zrodil alpinismus, jak ho známe, tedy jako výmysl moderní doby. Dobře totiž víme, že křížem krážem po planetě nalezneme mnohé hory a pohoří, které byly už o tisíce let dříve protkány obchodními stezkami, po nichž se už v dávných pradávných časech valily armády. Že Alpy nebyly nejenom jediné, ale ani první hory, které významně ovlivnily historii národů žijících v jejich okolí, napomohly formování náboženství, poskytovaly úkryt celým kmenům i osamělým uprchlíkům.

V Andách, což je tedy pravda trochu z ruky, máme například Qhacpac Nán – rozlehlý systém cest, vybudovaných dávnými Inky, o celkové délce více než 30 000 kilometrů, jež protínaly velehory od Kolumbie, přes Ekvádor, Peru, Bolívii až po severní Chile a Argentinu. Tyto cesty spojovaly území nacházející se ve výšce více než 6000 metrů nad mořem s pobřežím Tichého oceánu. A nebo co takové notoricky známé Machu Picchu, dokonale zachované opevněné město Inků nalézající se ve výšce mezi 2090 až 2410 metry nad mořem? Či posvátný komplex Inků okolo štítu sopky Coropuna? Máme spoustu důkazu o tom, že jihoamerické kmeny prostě žily vysoko v horách, a to naprosto vědomě a cíleně a tak vysoko, že nebožák Ötzi vedle

²² K tomuto závěru dospěli vědci na základě studia ran nalezených na jeho těle, které byly příčinou jeho smrti.

nich vypadá jako lenivý lufták. Když tak uvažujeme o tom, jak skvěle se dávní obyvatelé kontinentu přizpůsobili pobytu v horách, musí nás napadnout, že seznam těch, již jako první vystoupili na tu kterou z místních hor, by si zasloužil podstatně přepracovat.

Připomeňme si objev, jež učinila mezinárodní výprava pod vedením amerického archeologa Johana Reinharda. Tento vědec, bádající na nejvyšších místech světa, strávil více než deset let v horách Tibetu, Nepálu, Bhútánu a poté konečně i v Andách. Součástí jeho výzkumů byly i výpravy pod hladinu vysokohorského jezera Titicaca, kde rovněž učinil řadu archeologických objevů.²³ Roku 1995 jeho skupina objevila na úbočí sopky Lullaillaco tři dětské mumie (dvě nevlastní sestry a chlapce, který s nimi nebyl geneticky spřízněn) a 146 různých předmětů.

To, čím je objev výjimečný, je skutečnost, že k němu došlo ve výšce 6700 metrů. Až sem se musel vyškrábat pohřební průvod, aby mohl proběhnout obřad.

O něco dříve, konkrétně roku 1992, byla nalezena prozatím nejslavnější andská mumie, známá kněžka Juanita. Nalezena byla na sopce Nevado Ampato (6288 metrů), kam se dostala v posvátném průvodu jako dar bohům. Dnes je uložena ve skleněném sarkofágu, který postavili japonští specialisté pro peruánské muzeum Santuarios Andinos v Arequipě.

Zajímavý je příběh královských obětí rituálu Qhapaq Cocha, který odhalil polsko-peruánský tým pod vedením doktora Macieje Sobczyka. Za pomoci chemické analýzy se mu podařilo zjistit, že oběti rituálu se začaly několik měsíců před smrtí stravovat úplně jiným typem stravy než do té doby, což vědce dovedlo k závěru, že potomci panovnické rodiny, kteří měli být obětováni, byli nahrazeni dětmi chudých vesničanů. Zdá se, že v nejednom náboženství se člověk pokoušel svého boha podvést.

Přesuňme se na druhou stranu zeměkoule do Himálaje, kde se po staletí odehrávaly religiózní inkarnace a kam se uchylovali světci

²³ Johan Reinhard se stal inspirací pro filmové tvůrce při vymýšlení postavy Indiany Jonese.

a guruové, stejně tak jako vyvrženci. Je to oblast, jež znamenala výzvu pro dobovačné armády (například Alexandra Velikého) i cestovatele (třeba Marka Pola), kteří chtěli prozkoumat tajemství Říše Středu, případně mířili na opačnou stranu, do Evropy či do Malé Asie, a snažili se zde vytyčit obchodní trasy.

V tomto nejvyšším ze všech pohoří pak došlo k nejvýznamnějšímu střetu mezi Východem a Západem. Právě tyto hory – což vzhledem k tomu, jak jsou vysoké a monumentální, je logické – se staly centrem, pupkem světa. Právě přes Íránskou vysočinu a Hindúkuš se bílá rasa, Indoevropané, Árjové či Indoárjové, začala tlačit do Indie a vytlačovat odtud příslušníky původního osídlení. O celá staletí později se to stalo ospravedlněním britské kolonizace tohoto území, která měla být pouze vyjádřením a naplněním historické spravedlnosti. Byla to velká hra, ale zdaleka ne jediná, která se v prostoru okolo Himálaje odehrávala.

Kromě Britů si na toto území dělali zálusk i Rusové a Číňané, nacističtí vědci zde zase hledali kolébku árijské rasy. Boj mezi státy se později proměnil v to, čemu se někdy říká „Velký horolezecký průzkum“, kdy se celé armády himalaistů natlačily do tohoto území s jediným cílem – dobývat další a další vrcholy a zabodávat do nich národní vlajky. Tato etapa už končí, místo ní ale nastává nová, které bychom mohli říkat „všichni do výšky“ nebo také „éra rekordů“.

Nechme teď ale stranou teritoriální šachy, odehrávající se v Alpách či v Himálaji, a zamysleme se nad tím, že na každém kontinentě nalezneme hory, které se staly centrem zájmu šamanů, proroků, kněžích a vládců. Příkladem jsou biblické hory Sinaj a Tabor, řecký Olymp, africký masiv Kilimandžáro (5895 metrů), japonský stratovulkán Fudži (3776 metrů), který je na seznamu světového dědictví UNESCO, podobně jako ostatně i Sinaj a od roku 2019 i alpinismus jako fenomén. Pro to, aby se hora stala fenoménem, nemusí být ani vysoká. Uluru, posvátná hora Australců, původních obyvatel nejmladšího kontinentu, má jenom něco málo nad tři sta metrů. A polská Ślęza má 718 metrů. Ano, je nízká, pozornost ale přitahuje svou výlučností v terénu. Nej-

vysunutější hora Krkonošsko-jesenického podhůří²⁴ vládne celé Slezské nížině. Její převýšení – až 469 metrů – z ní vytváří nepřehlédnutelný fenomén, který zaujme každého, kdo se k ní přiblíží.

A ti nejdovážlivější cestovatelé minulých věků se vždy vypravovali do hor, hledali v nich průsmyky, značili stezky, stavěli cesty a úkryty pro poutníky. Po nich přišli horolezci a turisté a po nich následovali záchranáři, lidé připraveni pomáhat jiným, i když přitom budou riskovat vlastní životy. Ale bylo tomu i naopak.

V horách se vyskytovaly choroby, jaké nížina neznala, a to vyvolávalo zájem energických lékařů a vědců toužících po rozšíření poznání. Lidí rozhodnutých porozumět tomu, proč se lidské tělo chová vysoko v horách jinak.

Již na konci devátého století založil svatý Bernard z Menthonu²⁵ dva kláštery sloužící současně jako úkryty pro ty, kteří odcházeli do hor – obchodníky, poutníky, posly, ale i vyhnance. Poskytovaly jim nocleh, mohli si zde dát něco teplého k jídlu a pití, přečkat zde špatné počasí a pomodlit se za zdar další cesty.

První kamennou budovu nechal postavit v průsmyku Mont Joux, známém dnes jako Col du Grande St. Bernard (2473 metrů), druhá budova, dřevěná, stála na Col du Petit St. Bernard (2150 metrů). O obě budovy se staraly skupiny lateránských kněží, kteří tak zajišťovali provoz na slavné cestě via Francigena – poutnické trase vedoucí přes Alpy.

Kněží nejenom poskytovali poutníkům úkryt, zapalovali v krajině i ohně, aby jim ukázali, kterým směrem se mají dát. A v dalších staletích vyšlechtili speciální plemeno psů, dnes se jim říká bernardýni, určených k hledání vyčerpaných poutníků. V zimě pak za pomoci

²⁴ Polsky Przedgórze Sudeckie. Hora byla posvátnou horou pohanského kmene Silingů a dala jméno celému Slezsku (foneticky se jmenuje [šlenžal]). Podle legend se v jejím okolí odehrávala válka mezi anděly a ďábly, ukryty zde mají být poklady a pod horou se má nacházet vstup do pekla. Na jejím vrcholu je kostel a turistická chata. Poznámka překladatele.

²⁵ Dnes je známý jako Bernard z Aosty.

těchto psů protahovali poutníkům cesty, aby se mohli přes hory snadněji dostat. A titíž psi se používali k hledání lidí, kteří uvízli pod sněhem²⁶.

Koncepce takových úkrytů a poskytování pomoci poutníkům se natolik ujaly, že se podobné budovy začaly v následujících stoletích objevovat i v jiných alpských a pyrenejských průsmycích. V současnosti jsou neodmyslitelným fenoménem hor, obvykle velmi vkusně zakomponovaným do krajiny. Roku 2009 tak bylo do provozu uvedeno nové podobné místo, velmi futuristické středisko Monte Rossa ve výšce 2883 metrů. Budova je stavěna tak, aby co nejméně zatěžovala životní prostředí. Vodu získává rozpouštěním ledu, proud pak ze sluneční energie, využívá i teplo, které vylučují lidé, již zde pobývají – turisté a horolezci.

Než se budeme věnovat současnosti, vraťme se na počátek šestnáctého století. Okolo roku 1500 založil kníže ze Sabaudie²⁷ první civilní záchrannou organizaci podobného typu. Pracovali zde poddaní knížecího rodu z města Saint Germain, kteří byli osvobozeni od služby ve vojsku a místo toho působili v oblasti mezi údolími Reclus a Aosta jako záchranáři.

Říkalo se jim „sněhová válečníci“, což se nám zdá velmi případné, vzhledem k tomu, že polští himalaisté se o celá století později proslavili pod přezdívkou „ledová válečníci“.

Roku 1551 vydal švýcarský teolog Josias Simmler vůbec první vědeckou práci o Alpách. Ve spisu *De Alpibus Commentarius* jsou mimo jiné pokyny pro chování v horách, které bychom dneska mohli považovat za základ abecedy horského záchranáře. Vydržela celé roky, byť byla stručná a povrchní, plná pověr a výzev k tomu, aby se poutník svěřil do boží ochrany, protože bůh se jevil jako ten nejlepší a jediný, byť neviditelný ochránce při cestách horami.

²⁶ To se dá těžko potvrdit, protože dnešní bernardýni již jsou především anglickými chovateli vyšlechtění do hodně odlišné podoby, takže pro práci v hlubokém sněhu nejsou vhodné. Jsou těžcí a sních jim mezi prsty na nohách zamrzá. S velkými zmrázky na nohách se jim pak špatně pohybuje.

²⁷ Ve skutečnosti to vymyslela jeho energická manželka kněžna Cecilie. Protože ale žila v době, kdy by nikdo nerealizoval myšlenku, na niž by přišla žena, přihlásil se k autorství její muž.

Když všechno bylo poprvé

Díky literárnímu talentu Francesca Petrarcky známe i prvního předchůdce dnešních alpinistů. Jeho spisek popisující dobytí vrcholu Mount Ventoux (1914 metrů) v Přímořských Alpách²⁸ se považuje za první příklad popisu horolezecké výpravy podnikané jenom pro radost z cesty a z dosažení cíle. Bylo to roku 1336.²⁹

A roku 1492, tedy týž rok, kdy z andaluského přístavu Palos vyrazil na svou životní pouť Kryštof Kolumbus, byla v Dauphinských Alpách poprvé použita technika umělých pomůcek určených k vystoupení na vrchol štítu, který se nedal dobýt obvyklými způsoby. Byly to žebříky, lana, skoby. V Evropanech se tak rodil duch průzkumníků a dobyvatelů. Duch, který je měl v následujících pěti stech letech dovést na oba zemské póly, na dno Mariánského příkopu i na nejvyšší místo světa – Čomolungmu (Mount Everest). A také do hlubin jejich vlastního ducha.

Udává se, že k první smrtelné nehodě alpinisty došlo roku 1705, kdy se do pukliny ledovce Morteratsch³⁰ nacházejícího se v průsmyku Muretto v Bernských Alpách na hranici mezi Švýcarskem a Itálií zřítíl anglický badatel. Kráčel tudy ne proto, že by pronásledoval jako lovec nějakou zvěř. Vypravil se tam jenom proto, že se toužil dostat výš. A zaplatil za to životem.

Ještě dlouho poté byla ale turistika záležitostí marginální. Proto je jenom málo známých příkladů záchrany milovníků horolezectví.

Roku 1857 vznikl první alpinistický klub – The Alpine Club London. O něco později začal vycházet „horolezecký“ časopis *Peak Passes and Glaciers*³¹, který ale vydržel jenom dva roky. Od roku 1860 do

²⁸ Dnes je vrchol této hory populární díky dramatickým finále jedné z horských etap cyklistického závodu Tour de France.

²⁹ Bylo to 26. dubna. Je to významné datum i proto, že podle názorů řady literárních vědců to, že Petrarca popsal cestu podnikanou jenom pro radost, znamená zrod literární renesance. Poprvé od dob antiky člověk dělal něco jenom proto, že ho to těšilo, že to bylo krásné, a vyprávěl o tom. Pokud to trochu přeženeme, tak to, co po temnu středověku učinilo Evropu velkou, se zrodilo 26. dubna 1336 na vrcholu Mont Ventoux. Poznámka překladatele.

³⁰ Dnes je dlouhý necelých devět kilometrů.

³¹ Horské průsmyky a ledovce. Poznámka překladatele.

roku 1861. Ale již roku 1863 se zrodil časopis *The Alpine Journal*, jenž vychází dodnes.

Díky článku v *PP&G* víme, že roku 1861 zachránili členové výpravy na Mont Blanc jednoho svého druha, který si zlomil nohu. Do Chamonix ho dovezli na složených záchranných sáních Hudson, které na místo dovezli po dílech vlastníma rukama. Museli padat únavou, ale vyplatilo se jim to. Mohli totiž využít i dobrodiní telegrafu, takže se jim podařilo sehnat zkušeného švýcarského chirurga, který se o zraněného postaral. Nejenom že pomohli kamarádovi, zapsali se i do historie.

Tenkrát bylo všechno poprvé – sáně jako prostředek pro převoz raněného v horách, telegraf jako prostředek umožňující spojení mezi záchranáři, první takový smolař, kterého se podařilo zachránit díky tomu, že všechny tyto prostředky se použily současně... a že byl přítomen lékař, který mu mohl pomoci.

Postupem času ti nejsilnější a neschopnější „horalé“ začali hledat způsob, jak organizovaně pomáhat těm, kteří přecenili své síly a dopustili se chyby.

Dvacátého druhého května 1896 vznikla v Rakousku první specializovaná záchranářská organizace Společnost Zeleného kříže³², jejímž cílem nebyla pomoc normálním cestujícím přes hory, ale záchrana zkušených turistů a alpinistů.

Správnost myšlenky se za nějaký čas potvrdila a roku 1897 vznikla podobná organizace ve Francii a roku 1902 ve Švýcarsku, kde ale již dříve působily podobné, byť polooficiální organizace v rámci kantonů.

Roku 1909 vznikl tatranský TOPR, na rozdíl od všeobecně sdíleného názoru, že to byla první záchranářská organizace působící na území současného Polska, byl ve skutečnosti až druhý. Už o rok dříve začala podobná organizace působit v Karpaczu³³, až po něm následovalo Zakopané.

³² V současnosti se po řadě reorganizací nazývá Österreichische Bergrettungsdienst.

³³ V polských Krkonoších. Poznámka překladatele.